

МІСЦЕ І ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ

***С.В. Городенко, кандидат економічних наук
ВП НУБіП України «Ірпінський економічний коледж»***

Розкрито сутність і основні складові інноваційних процесів та ринкових відносин в АПК, концептуальні підходи до інноваційного підприємництва.

Інновації, інноваційна діяльність, інноваційне підприємство, конкурентоспроможність, агропромислове виробництво, інноваційні, ґрунтозахисні, енергоощадні технології.

Шлях до сталого розширення внутрішнього і зовнішнього ринків продукції сільського господарства і продовольства полягає через технічне й технологічне оновлення техносфери сільськогосподарських підприємств, адаптування всього ланцюга інноваційних процесів до ринкових відносин, нові підходи до державної науково-технічної політики в аграрній сфері. В Україні питання пріоритетності розвитку науки, науково-технічного поновлення матеріальної бази виробництва, «інноваційності» національного господарства широко обговорювалися на високих національних зібраннях. Висока актуальність і значущість цієї проблеми зумовили переведення вектора інноваційного економічного розвитку в практичну площину, він стає домінуючим у політичній риториці й нормотворчості українського Уряду.

Науковий потенціал аграрного сектору України спроможний активно генерувати науково-технічний прогрес і трансформувати його досягнення в конкретне виробництво, що загалом в умовах ринку є одним із важливих чинників конкурентоспроможності всіх виробничих структур багатуукладної системи господарювання на селі.

Україна вибрала інноваційну модель розвитку всіх сфер суспільного життя, основи якої мають бути закладені в процесі структурної перебудови економіки [6]. Важливість поставлених завдань важко переоцінити і здійснити їх можна лише за умови дотримання інноваційної моделі розвитку всіх сфер суспільного життя й особливо економіки. Відповідну роль при цьому повинна відіграти наука за умови підтримки її з боку держави. Тому передбачається кардинально поліпшити фінансування науки на першому етапі шляхом збільшення бюджетних видатків до 1,5–1,7 % від ВВП і до 2,0–2,5 % – на другому етапі та залучення позабюджетних асигнувань. У розвинених країнах не менш як 3/4 приросту ВВП забезпечується завдяки новітнім технологіям. Близько 60 % зростання загальної ефективності у сільському господарстві США і Японії забезпечують новітні технології, якісна переорієнтація механізму господарювання на інтенсифіка-

цію інноваційних процесів [5]. Недооцінка ролі інновацій, наукових досягнень є однією з причин, які негативно впливають на розвиток агропромислового комплексу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Наукові дослідження стану інноваційної діяльності розглядалися в працях багатьох вчених. Заслужують на увагу праці П.Т. Саблука, В.В. Юрчишина, М.Й. Маліка, М.В. Зубця, С.О. Тивончука та багатьох інших.

Наприкінці 50-х років минулого століття вчені-економісти М. Абрамовіц, Р. Солоу, Е. Денісов, Д. Кендрік та інші довели, що головним чинником економічного розвитку і технічного прогресу в другій половині ХХ ст. стануть технологічні зміни. Р. Солоу своїми працями, за які він отримав Нобелівську премію, переконав: в економічному зростанні США частка чинника технологічних змін на одиницю праці становила 87,5 %. Завдяки роботам згаданих вище трьох авторів у сучасному світі широко відомо, що співвідношення сил між державами вимірюється не стільки наявністю у них тих чи інших виробничих ресурсів, скільки порівнянням реальних можливостей забезпечити потік науково-технічних інновацій, опанування та поширення нових технологій.

Враховуючи особливості перехідної економіки України, необхідно більш активно використовувати внутрішні економічні ресурси для успішного поєднання ринкових перетворень з використанням наукових результатів, високих технологій та інформацій як головних джерел економічного зростання.

Мета дослідження – визначити сутність і основні складові інноваційних процесів та ринкових відносин в АПК, аграрній науці, розкрити концептуальні підходи до інноваційного підприємництва, визначити його роль у розв'язанні проблем соціально-економічного розвитку, підвищення ефективності агропромислового виробництва і використанні ресурсів. На фактичному матеріалі показати залежність конкурентоспроможності агропромислового виробництва від рівня розвитку у цій галузі інноваційних процесів.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з тим, що Україна проголосила про свій непохитний курс на інноваційний шлях розвитку, для успішної розробки та реалізації інноваційної моделі було б доцільно розглянути деякі аспекти щодо розуміння сутності інноваційного процесу з погляду вітчизняних і світових стандартів. Такий перегляд має сенс із позиції визначення тих особливостей інноваційного розвитку, які можна було б використати для формування стратегії і тактики цього процесу в аграрному секторі з метою його прискорення та досягнення максимально високого економічного і соціального ефекту, враховуючи сучасне економічне і геополітичне становище України у світі.

У середині ХХ ст. у світі остаточно сформувалося сучасне розуміння підприємця як новатора. «Завдання підприємців – реформувати й революціонізувати метод виробництва шляхом упровадження винаходів, а в більш загальному змісті – через використання нових технологічних рішень для виробництва нових товарів або існуючих товарів, але новим методом

завдяки відкриттю нового джерела сировини чи нового ринку готової продукції» [11].

Пошук нових ідей і можливостей для їхньої реалізації – одне зі складних завдань підприємців. Тут від них вимагається не тільки вміння творчо мислити й знаходити нові оптимальні або революційні рішення, але й реалізувати їх за складних умов конкуренції.

Дракер П. зазначає, що «підприємців відрізняє інноваційний тип мислення. Інновації – особливий інструмент підприємництва» [1].

У вітчизняній і зарубіжній літературі зустрічаються неоднозначні трактування інновації як процесу, так і продукту інноваційного розвитку, що пов'язано з варіантами перекладу анг. слова «innovation» (інновація): новина, нововведення, які стали сприйматися як синоніми [7].

Термін економічної категорії «інновація», який розробив і ввів у широкий ужиток Й. Шумпетер, – не просто поняття, що означає будь-яке нововведення, а нова функція виробництва, це – зміна його технології. У вітчизняній і зарубіжній економічній літературі зустрічаються різні трактування таких категорій, як «нововведення», «новація» та «інновація». В деяких випадках ці поняття використовуються в якості синонімів, однак відповідні смислові відмінності між ними існують. "Новація" характеризує визначену новизну і в цьому місті дане поняття близьке до розуміння слова "Винахід". "Нововведення" – це освоєння нової техніки і технології, поліпшення методів організації й управління. "Інновація" ж – "діяльність, яку спрямовано на розробку, створення й розповсюдження нових видів виробів, технологій, організаційних форм" [9].

Існують й інші визначення: "Інновація - це нововведення, комплексний процес створення, розповсюдження і використання новизни (нового практичного засобу) для задоволення людських потреб, які змінюються під впливом розвитку суспільства" [2], або таке: "... інновація – утілення нових форм організації праці й управління, що охоплюють не тільки окреме підприємство, але й їх сукупність, галузь" [3].

Під інновацією ми розуміємо новацію, яка матеріалізується у новий продукт, пройшовши стадії науково-технічного й інноваційного циклів. Сама новація (тобто наукова, науково-технічна розробка, винахід) стає інновацією, як правило, у вигляді товару, послуг, методу. Інноваційному циклу, передують відповідно, науково-дослідні, дослідно-конструкторські або проектні роботи. Не варто забувати, що поняття "інновація" означає і сам процес реалізації новації.

Під інноваційним розвитком ми розуміємо, насамперед, ланцюг реалізованих новацій. Такий розвиток досягає більшого успіху, якщо охоплює не одну вузьку сферу діяльності, а включає в себе також ті сфери, що впливають на загальний результат: управління, маркетинг, навчання персоналу, фінанси, збут тощо. Звідси безпомилковий висновок: інноваційний розвиток повинен набувати комплексного характеру. З іншого боку, не можна його зводити лише до основного інноваційного процесу. В інноваційному розвитку беруть участь системи чинників і умов, необхідних для його здійснення, тобто, складові інноваційного потенціалу.

Інновації мають на практиці розгалужену мережу, розмаїття і суть їх іноді важко сприймаються. А якщо ще врахувати, що інновації постійно розвиваються і примножуються, стає зрозумілою нагальна потреба в їх систематизації і класифікації. Останнім часом ННЦ "Інститут аграрної економіки" проведена досить об'ємна класифікація інновацій для системи АПК України за класифікаційними ознаками [8].

Будь-який інноваційний розвиток потребує інвестиційних вкладень і будь-які інвестиційні вкладення мають той чи інший ступінь ризику щодо їх економічної ефективності. Тому предмет прогнозування ефективності інноваційних процесів має відігравати важливу роль для України, яка не має достатньої кількості власного інвестиційного капіталу для досягнення ступеня розвитку економіки до сучасного рівня розвинених країн. З цього погляду всі інноваційні процеси, незалежно від того, в якій сфері економіки чи суспільного життя вони проходять, можна виділити у три групи: легкопрогнозовані, середньопрогнозовані і важкопрогнозовані, або які зовсім не піддаються прогнозуванню.

Легкопрогнозовані інновації. Як правило, це досить відомі постійні оновлення технологій за рахунок широкого використання традиційних новітніх наукових розробок у різних сферах науково-технічного прогресу. До такої групи інновацій можна віднести ті, які, наприклад, у сфері сільського господарства пов'язані з використанням генетичного матеріалу для виробництва і реалізації елітної насінницької та племінної продукції.

Перехід на інноваційний шлях розвитку нині слід розглядати як засіб пом'якшення суперечностей в аграрному секторі, нова можливість перейти на практиці від старої формули господарювання «земля – людина – виробництво» до нової – «людина – земля – прибуток».

Досить вагомі та переконливі результати співпраці науковців з практиками можна дослідити на прикладах, які свідчать про економічну ефективність інноваційних процесів.

Такий довгий нелегкий шлях відтворення родючості ґрунтів пройшло ПП «Агроекологія» Шишацького району Полтавської області. Тут уже більше 30 років не орють землю, 27 – не використовують пестицидів, 17 років здійснюють біологізацію землеробства завдяки нетоварній частині врожаю й сидератам, 12 років – зменшують глибину обробітку ґрунту (з 1990 р. до 10 см, з 1996 – до 4,5 см під усі культури сівозміни), а останніми роками перестали застосовувати синтетичні мінеральні добрива. Завдяки такому способу господарювання врожайність культур у ПП «Агроекологія» вдвічі вища, ніж у навколишніх господарствах, собівартість продукції ушестеро нижча, ніж за традиційних технологій.

За даними АТЗТ «Агро-Союз» Синельниківського району Дніпропетровської області, порівняльна характеристика основних витрат на вирощування озимої пшениці після кукурудзи на силос за традиційної технології і за двома варіантами ґрунтозахисної технології NO-TILL з використанням середньозахватної та широкозахватної техніки – свідчить, що, порівняно з традиційною технологією, ґрунтозахисна потребує в 2,9 раза менше мотогодин за використання середньозахватної техніки й уп'ятеро ме-

нше – за широкозахватної. Відповідно, зменшилися витрати пального – в 2,3 і 3,2 рази. Тут значну роль відіграли як глибина обробітку, так і ширина захвату ґрунтообробних машин, – відповідно, в 1,7 і 2,5 рази. Але найра-зючіші зміни сталися у витратах на вирощування озимої пшениці. Проти традиційної технології, за ґрунтозахисної із середньозахватною технікою витрати на вирощування зменшилися в 6,3 рази.

Заслугує на увагу сучасна вітчизняна біоорганічна агротехнологія виробництва цукрових буряків із використанням побічної продукції рос-линництва на добриво, яку розробили наукові співробітники Інституту цук-рових буряків НААН. Вона ґрунтується на використанні побічної продукції рослинництва на добриво й комплексі технічних засобів, створених конс-трукторськими організаціями та машинобудівними заводами України на основі розроблених інститутами вихідних вимог.

Її застосування дає змогу збільшити врожайність коренеплодів на 4,5–5 т/га, знизити:

- прямі витрати – на 727,89 грн/га;
- витрати пального – на 37,1 кг/га;
- затрати праці на 1 т коренеплодів – до 0,262 люд/год;
- собівартість 1 т коренеплодів – до 70,77 грн.

Упровадження ресурсо- та енергоощадних технологій обробітку ґру-нту та висівання – конче потрібне на сільгосп підприємствах. Воно дає мо-жливість вирішити низку дуже важливих проблем у землеробстві, а саме:

- скоротити операції на обробіток ґрунту та вчасно висівати сільсь-когосподарські культури, зменшити потребу в машинах і, водночас, під-вищити продуктивність парку в цілому, зменшити собівартість продукції та знизити витрати пального;

- створити умови для накопичення вологи й поживних речовин у ґрунті, забезпечити водний, повітряний і температурний режими; норма-льне протікання хімічних і біологічних процесів у ґрунті; зменшення ерозії, що приведе до підвищення родючості ґрунту та збереження довкілля.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Безумовно, розвиток агропромислового виробництва, зорієнтованого на широке вико-ристання інновацій, досить складний і довготривалий процес. Проте ми припустилися б великої помилки, якби погодилися з настійливими реко-мendaціями окремих зарубіжних і вітчизняних експертів. Вони, скажімо, досить активно закликають Україну спочатку забезпечити загальне поліп-шення економічної ситуації, а вже згодом приступити до формування ін-новаційного середовища.

В Україні, як і в усіх пострадянських країнах, поки що надзвичайно слабо розвинена інфраструктура ринку наукової продукції та об'єкт інте-лектуальної власності. До цього часу патентно-ліцензійна справа базуєть-ся ще не на ринкових принципах. Як і в минулому, відсутня система інно-ваційного аудиту. Ці та інші перепони стримують формування життєздат-ного й ефективного інноваційного ринку. Проблеми його розвитку, іннова-ційного підприємництва вимагають глибокого теоретичного обґрунтування цілого ряду питань щодо розробки концепції наукових пріоритетів, а також

використання сучасних методів прогнозування, моделювання і моніторингу ринку наукової продукції.

Список літератури

1. Дракер П.Ф. Рынок, как выйти в лидеры. Практика и принципы. – М. : Бук Чембер Интернешнл. – 1992. – С. 41.
2. Экономика предприятия / под ред. В.Я. Горфинкеля, Е.М. Куприкова. – М. : Бизнес и банки, ЮНИТИ, 1995. – С. 351.
3. Економічний словник-довідник. – К. : Femina, 1995. – С. 145.
4. Зубець М.В., Тивончук С.О. Розвиток інноваційних процесів в агропромисловому виробництві. – К. : Аграрна наука. 2004. – С. 97, 98, 147.
5. Оспинникова Л.В. Научное обеспечение американских ферм / Л.В. Оспинникова, С.В. Сотников // Сельское хозяйство США в 80-е годы : сб. статей ИСКАН АН СССР. – 1990. – С. 88–95.
6. Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір»: Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки // Уряд. кур'єр. – 2002. – № 100. – 4 червня.
7. Большой толковый словарь бизнеса. Русс.-англ., англ.-русс. / Пасс К., Лоус Б., Пендлтон Э., Чедвик Л. – М. : Вече, АСТ, 1998. – С. 172, 283.
8. Саблук П.Т. Стратегічні напрями аграрних реформ – перехід на інноваційну модель розвитку / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2002. – № 12.
9. Словарь-справочник предпринимателя. – М. : Зевс, 1992. – С. 84.
10. Шлапак В.О. Аспекти інноваційного розвитку сільського господарства України / В.О. Шлапак // Економіка АПК. – 2004. – № 6.
11. Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследования предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер. – М. : Прогрес, 1982. – С. 72.

Раскрыта сущность, основные составные инновационных процессов и рыночные отношения в АПК, концептуальные подходы к инновационному предпринимательству.

Інновації, інноваційна діяльність, інноваційне підприємництво, конкурентоспособність, агропромислове виробництво, інноваційні, ґрунтозахисні, енергозберігаючі технології.

The article considers and develops the main points and constituents of innovation processes as well as business relations in agro-industrial complex, conceptual methods towards innovation entrepreneurship.

Іnnovations, innovation activities, innovation entrepreneurship, competitiveness, agro-industrial production, innovation, soil-protective, energy-saving technologies.